

MÜZE TÜRLERİ

İnsanlardaki biriktirme, saklama alışkanlığı yeni bir olgu değildir. Antik dönemlerden beri biriktirme, koleksiyon oluşturma isteği ile ortaya çıkan müzeler, geçen zaman içerisinde kendilerini yenilemiş ve geliştirmişlerdir. Böylece müze türlerinde de hem idari, hem de koleksiyonlar bakımından değişiklikler meydana gelmiştir. İlk zamanlarda çoğunlukla arkeoloji ve etnografya ağırlıklı olan müzeler, şimdilerde yüzlerce türe ulaşmıştır.

Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olan müzeler, genellikle arkeoloji müzeleridir. Bunun yanı sıra diğer kurumlara bağlı ve farklı olan müze türleri de vardır. Bunlardan bir kısmı şunlardır: Cumhurbaşkanlığı'na Bağlı Müzeler (Ankara - Atatürk'ün Mekanı Müze Köşk), Genelkurmay Başkanlığı'na Bağlı Müzeler (Ankara - Anıtkabir), Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Müzeler (Ankara - 100. Yıl Kız Teknik Öğretim Müzesi), Tarım ve Orman Bakanlığı'na Bağlı Müzeler (Ankara - Atatürk Evi), MTA Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Müzeler (Ankara - MTA Tabiat Tarihi Müzesi), Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Müzeler (Ankara - Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Müzesi), TRT'ye Bağlı Müzeler (Ankara - TRT Müzesi ve Ulusal Kurtuluş Sergisi), Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Müzeler (Ankara - T.C. Ziraat Bankası Müzesi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne Bağlı Müzeler (Ankara - ODTÜ Müzesi), Ankara Üniversitesi'ne Bağlı Müzeler (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi "Oyuncak Müzesi"), Gazi Üniversitesi'ne Bağlı Müzeler (Ankara - Eğit-Der Eğitim Özel Müzesi, Ankara - Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi), Hacettepe Üniversitesi'ne Bağlı Müzeler (Ankara - Mehmet Akif Ersoy Müze Evi), Özel Müzeler (Ankara - Beypazarı Kültür ve Tarih Müzesi, Ankara - Hacı Bayram Camii, İstanbul - Tekel Müzesi, Erzincan Kemaliye Ocak Köyü Özel Müzesi, Karabük Kardemir Demir Çelik Müzesi).

Müze türleri çok çeşitli olunca bir sınıflama (taksonomi) yapmak zorunlu olmaktadır. Çeşitli sınıflamalar vardır. Biz bunlardan bazılarını verdikten sonra biri üzerinde yoğunlaşacağız. Bu sınıflamalardan biri İnel'in yaptığı sınıflamadır. Ona göre bu sınıflama üç türdür:

1. **Objeyi esas alan müze türleri,**
2. **Fonksiyonu esas alan müze türleri,**
3. **Müze'yi esas alan müze türleri.**

Biz burada müze türlerini biraz daha detaylı olarak ele alıp inceleyeceğiz:

1. **Koleksiyonlarına,**
2. **Bağlı oldukları yönetim birimlerine,**
3. **Hizmet ettikleri bölgeye,**
4. **Hitap ettikleri kitleye,**
5. **Koleksiyonlarını sergiledikleri mekanlarına**
6. **İşlevlerine göre farklı müze türleri.**

Yapılan müze türleri sınıflanmasının özellikleri ve hangi müzelerin bu türler içerisinde yer alabileceği ise şu şekildedir :

1-Koleksiyonlarına Göre Müzeler

Koleksiyonlarına göre sınıflandırılan müzeler; yarar sağlama ve zevk alma özelliklerini dikkate alma ve öğrenme amacıyla bir araya getirilmişlerdir. Bu müzeler şu şekilde sıralanabilirler:

A-Genel Müzeler: Bu müze türleri çok yaygın değildir. İçlerinde birçok koleksiyonu barındırabilirler. Genel müzeler diğer türlere göre en İdeali kabul edilirler.

B-Arkeoloji Müzeleri: Arkeoloji, yok olmuş kültürlere ait maddî kalıntıların tanımı ve bilimsel olarak açıklanmasına dayalı bir bilim dalıdır. Buna göre, arkeoloji müzelerini, koleksiyonları arkeolojik kazılardan çıkarılan eserlerden oluşan müzeler olarak izah etmek mümkündür. Türkiye'de en yaygın müze türü arkeoloji müzeleridir.

Önder (1999:15) Türk arkeoloji müzelerini şöyle tanımlar: "Türk arkeolojisi zenginliklerini içine alan, kazı buluntularını değerlendiren, Anadolu'nun Prehistorik devirlerinden Bizans'ın sonlarına kadar binlerce yıllık bir tarihin maddî kültür belgelerini sergileyen müzelerdir." Birçok ilimizde (Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Antalya, Bursa) arkeoloji müzeleri vardır. Diğer bazı illerimizde bu müzeler etnografya müzeleri ile birleştirilmiştir.

C-Sanat Müzeleri: Sanat değeri taşıyan, ancak bilimsel değeri de ihmal edilemeyecek sanat eserlerinin gruplar halinde toplanıp; birkaç yüzyılın sanat birikimini veya bir sanat akımını ya da sadece bir sanatçıyı kronolojik olarak koleksiyonlarında sergileyen ve gelişmeleri izleyen müzelerdir. Sanat müzeleri içerisine sanat tarihi, çağdaş sanat müzeleri ile resim, heykel, fotoğraf, grafik sanatlar, geleneksel el sanatları, sinema gibi diğer görsel sanatlarla ilgili müzeleri de koymak mümkündür.

19. yüzyıl Batı Avrupa ve Amerika'sında, bilinen müze türlerinin yanı sıra sadece sanat eserlerinden oluşmuş koleksiyonlara sahip müzelerin de gelişimi, demokratik bir toplumun sanata olan ihtiyacını ve ilgisini yansıtır. Bu anlamda sanat müzeleri kültürel, sanatsal ve tarihi değerleri olan sanat eserlerini barındırma ve gelecek kuşaklara aktarma işlevlerinin yanı sıra, birer eğitim kurumu olma görevini de üstlenmiş olmaktadır.

Türkiye'de bu anlamda Resim ve Heykel müzesinden sadece yedi tane bulunduğu, bunların dışında Çağdaş Türk Sanatı veya diğer sanat dallarıyla ilgili müze bulunmadığı bilinmektedir. Ancak bu müze türünün gerekliliği, gelişmiş ülkeler göz önüne alındığında daha iyi anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Özsoy'un (2001 b:28) belirttiği gibi; "Bireylerin sanata, sanatçıya, sanat eserine saygıyı daha küçük yaşta öğrenmeleri, sanatsal yetenek ve yaratıcılıklarının ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi, duygulu, nazik ve zevkli birer yurttaş olmaları, gerçek anlamda verilecek sanat eğitimiyle mümkün olacaktır. Bu amacı gerçekleştirmede okulların ve sanat kurumlarının yanı sıra müzeler de etkili olmaktadır. Türkiye'de açılacak bir Çocuk Sanat Müzesi böylesine bir hedefe ulaşmada şüphesiz etkili olacaktır". Aynı zamanda ülkemizde sanat bilincinin oluşmaya başladığı ve birçok ilde bu amaçla eğitim veren yüksek öğretim kurumlarının açıldığı bilinmektedir. Ancak bu kurumların eğitimini daha etkin hale getirecek resim ve heykel müzelerinin, İstanbul, Ankara, İzmir, Aydın, Şanlıurfa, Mersin ve Erzurum illeri hariç, diğer illerde olmayışı büyük bir eksikliklerdir. Kaldı ki bu müzeler sadece öğrencileri eğitmek için değil, halkın estetik duyarlılığını geliştirmek için de gereklidir. Atagök'e (1999:135) göre; sanat eğitimi veren kurumlar, eğitimci ve sanatçı aday öğrenciler, sanat müzelerinin en yakın ve duyarlı izleyicilerini oluştururlar. Müze onların eğitiminde en önemli kaynaklardan birisidir.

Sanat müzelerinin kurulması ve yaygınlaşması anlamında son zamanlarda olumlu atılımların yapıldığı görülmektedir. Bu adımların belki de en önemlilerinden biri, İstanbul'da açılan Modern Sanat Müzesi'dir. Karaköy Rıhtımı'nda, 8 bin metrekarelik bir alana yayılan 4 numaralı Antrepo'da oluşturulan İstanbul Modern Sanat Müzesi 11 Aralık 2004'te açılmıştır. İstanbul, Kültür ve Sanat Vakfı'nın çatısı altında hayata geçirilen İstanbul Modern için Eczacıbaşı Topluluğu kurucu olarak ilk yatırım ve proje yönetim finansmanı ile çekirdek koleksiyonu sağlamıştır. Avea ve Hedef Alliance ise İstanbul Modern'in ana sponsorlarıdır.

"Toplumla iç içe, yaşayan bir müze" hedefiyle yola çıkan İstanbul Modern, aynı zamanda bir kültür ve eğitim kurumu niteliği de taşıyacak özelliklere sahiptir. İstanbul'un Avrupa'nın kültür başkentlerinden biri olma sürecine katkıda bulunmayı ve yılda bir milyon ziyaretçi ağırlamayı amaçlayan İstanbul Modern, ilk yıl içinde yirmi bin ilköğretim öğrencisine sanat eğitimi vermeyi planlamaktadır.

Türkeri / yapitr.com, <http://www.istanbulmodern.org/egitim> sosyal 2005

Türkiye'de çok sayıda görmeyi arzuladığımız çocuk sanat müzeleri, insanımıza, estetik davranışlar kazandıracak, sanat eğitimine daha çocukluk yaşlarında katkı yapacaktır. Türkiye'de açılacak bir Çocuk Sanat Müzesi böylesine bir hedefe ulaşmada şüphesiz etkili olacaktır.

D-Tarih Müzeleri: Tarih müzeleri, kısmen arkeoloji müzeleri ile bir anılmaktadır. Ancak tarih müzeleri ayrı özellikler taşırlar. Bu anlamda tarih müzeleri genel olarak bir kurumu, bir şehri, bir yöreyi, bir ülkeyi veya toplumu sistemli olarak inceleyen, tarih kronolojisini iktisadi, siyasi, toplumsal açıdan -koleksiyonlarında bir araya toplamış müzelerdir. Türkiye'de gerçek anlamda bir tarih müzesinin olduğu söylenemez. Örneğin, Türkiye'de daha çok Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı devri maddi kültür ve sanat eserleri ele alınır. Ancak bu kültürlerin siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan ele alındığı görülmez. Halbuki tam anlamıyla oluşacak tarih müzelerinde bu amaçların hepsi incelenmeli ve ona göre bir düzenek oluşturulmalıdır.

"Müzeler üzerine yapılan son istatistiklere bakıldığında müzelerin büyük çoğunluğunun tarih müzeleri olduğu görülür. Bunlar kentlerin ya da ülkelerin, etnik, dinsel, profesyonel ya da toplumsal grupların, bilim, teknoloji, tarım, endüstri, savaş, eğlence ve bunlarla ilgili günlük yaşamın, bazı nesnelerin, bazı olayların ya da önemli kişilerin ve benzer konuların tarihlerine ait müzelerdir" (Pomian, 2000:17). Yurtdışındaki müze türleri içerisinde tarih müzelerinin bizdekilerin aksine çok daha geniş yer aldığı görülür. Çünkü bir milletin geçmişini hatırlatarak birlik ve beraberliği sağlamak amaçlanmıştır. Örneğin ABD'de, Kore savaşı sonrası alınan yenilgiyi unutturmak ve ABD'nin eskiden kazandığı zaferleri hatırlatarak moral vermek ve halkı motive etmek için tarih müzeleri önemli bir görev yüklenmiştir.

Tarih müzeleri sahip olduğu malzeme yardımıyla mümkün olduğu kadar gerçekleri en doğru biçimde yansıtabilen özelliktedir. Müze için ıstampalar, tarihi - belgeler, fotoğraflar, diagramlar, haritalar, boyalı ve çizgili resimler, koleksiyonları oluşturan malzemelerden bazılarıdır. Eğer bu tür müzeler için orijinal ürünler bulunamazsa kopyaları veya maketleri yapılmaktadır. Hatta üç boyutlu maketler öğrenim açısından çok daha etkileyici olmaktadır. Tarihi müzelerde sergileme sanat müzelerindeki gibi belli bir kronolojide olmaz. Çünkü tarih müzelerinde odaklanma bazen bir olay, bir kişi üzerinde gelişmektedir.

Bonn'daki Haus der Geschichte (German History House) Alman Tarih Evi, İnsanları modern Alman eyalet ve toplumunu anlamaya teşvik etmek, tartışmayı uyarmak ve araştırma yapmaya yönlendirmek için kurulmuş örnek bir tarih müzesidir. Müze, diğer müzelerden ayrılmaz, fakat o, tarih üzerindeki demokrasi geleneğini ve bu duygu içerisinde halkın politika kültürünün bir parçasını yansıtmak için bir halk forumudur. Müze 4000 m² kalıcı sergiler için, 600 m² geçici sergiler için ayrılmış bir alana sahiptir. Ayrıca 300 sandalyelik konferans, panel tartışmaları, akademik kongreler, basın konferansı, oyun, konser ve film salonuna sahiptir. Müzenin bilgi merkezi; bir kütüphane ve politik, kültürel ve finans alanını gösteren bir dizi video doküman koleksiyonun yer aldığı bir birimden oluşur. Ayrıca ziyaretçiler gazete okuyabilir, ödünç olarak kitaplardan faydalanabilir, tarih hakkında bant kayıtlarını dinleyebilir ya da bilimsel araştırma yapabilirler. Ayrıca müzenin güzel bir bahçesi ve çocuklar için oyun yeri vardır. Giriş ücretsizdir.

E-Etnografya müzeleri: Etnografya müzeleri yaygın olarak Avrupa'da olmakla birlikte Amerika, Asya ve Afrika'da da yer almaktadır. Etnografya müzeleri ile arkeoloji müzeleri arasında benzerlikler vardır. Hatta bazı arkeoloji müzeleriyle etnografya müzeleri iç içe yer almaktadır.

Genel olarak arkeoloji müzeleri, bir toplumun etnografik kültürlerine ait eserleri kapsayan müzelerdir. Etnografya müzeleri, kendi yöresi dışındaki yakın çevre kültürlerinin etnografik ürünlerini de toplayabilir. Ayrıca buna bağlı olarak bulunduğu çevre ile yakın çevresi arasında kültürel iletişimi sağlayabilir.

Etnografya müzeleri folklor, halk sanatı ve gelenekleri, millî etnografya ile ilgili müzelerdir, ileri kültürlerle ait etnografik değerdeki koleksiyonları içine alır. Türkiye'deki etnografya müzeleri genellikle Selçuklu, Osmanlı devri ve Cumhuriyetin ilk yıllarına ait giyim kuşamı, araç-gereç gibi etnografik eserleri barındırmaktadırlar, izmir Atatürk ve Etnografya Müzesi (1941), Ankara Etnografya Müzesi (1927) (Fotoğraf 1) ve Antalya Etnografya Müzesi (1972), Nevşehir Hacıbektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi (1988) bu tür müzeler örnek olarak verilebilir. Müzelerde genellikle halı, kilim, bindallılar, süs takıları, giysiler, çoraplar, keseler, kuşaklar, başlıklar, silahlar, siniler, tepsiler, pirinç mangallar, yatak örtüleri, hamam takımları, dolaplar, sedirler, lambalar, minberler, rahleler, pencere kanatları, mutfak eşyaları vb. sergilenmektedir. Ayrıca Ankara Etnografya Müzesi'ndeki yazma eserler salonunda; Osmanlı devri ferman ve beratları, nişanlar ve madalyonlar, cilt ve süsleme yönünden sanatlı Kur'an-ı Kerimler, hattatların kullandığı yazı takımları, Türk hattatların el yazılan ile levhalar ve minyatürler sergilenmektedir.

F-Doğa Tarihi ve Jeoloji Müzeleri: Genel olarak doğada mevcut olan, ancak özelliklerine göre sınıflandırılan, eski dönemlerden kalma fosiller, mineraller, taş vb. elemanları bulunduran müzelerdir. Zooloji, bitkiler ve botanik, mineraller ve fosiller başlıkları altında koleksiyonlarına ayrıldıkları görülür. Değişik hayvan, bitki türleri, hayvanat bahçeleri, vivaryumlar, akvaryumlar, botanik bahçeleri, doğal rezervler ve doğal etkileşimler sonucu oluşmuş peyzajlar bu müzenin içeriğini oluşturur.

Bu tür müzeler özellikle Amerika'da yaygındır. Bu tür müzeler ekonomik güç de gerektirmektedirler. Bu tür müzeler jeoloji, fiziki antropoloji, paleontoloji, ekoloji, mineraloji, zooloji, botanik, biyoloji gibi ilmi alanlarla ilgilenenler için önemli bir kaynak olmaktadır. Bu tür müzelerde fosillerden, aslına uygun suni biçimde tasarlanmış maketler ve fotoğraflardan yararlanarak ziyaretçilere bilgi aktarmak mümkündür.

Türkiye'de bu anlamda 1968 yılında Ankara'da Maden Tetkik Arama Enstitüsü tarafından kurulmuş olan bir tek Tabiat Tarihi Müzesi vardır (Fotoğraf 2), Müzenin ilk katı paleontolojiye, üst katı da mineraloji ve petrografiye ayrılmıştır. Paleontoloji bölümünde çeşitli bitki ve hayvan fosilleri, iskeletler, tarih öncesi bulgular; mineraloji bölümünde İse Anadolu'dan çıkartılmış madenler sergilenmektedir.

G-Bilim Müzeleri: Koşay'a (1974:184) göre "İlim-fen müzesi veya teknik müze; insanın varlığını korumak, tabiatın güçlerini kendine ram etmek için yaptığı uzun savaş ve çabaları tanıtan, yine evvelkiler gibi insan icadı olan bir bilim kuruludur". Yine ona göre bilimler müzesi, "insanlığın mazi, hal ve istikbalini gösteren, umuma açık bir öğretim ve eğitim kurumudur".

Bilim müzelerinin bir ülkenin kalkınmasında büyük rol oynadığı söylenebilir. Çünkü bilimin gelişmesi ve ilerlemesi, halkın genelinin geçmiş bilgilere sahip olmasıyla ilintilidir. Ayrıca bu müzelerde kurulacak düzeneklerle hem öğrencilerin, hem de halkın aletleri kullanabilmeleri sağlanır ve bu aletlerin hangi basamaklarla ve ne

şekilde yapıldıkları öğretilir. Nitekim gelişmiş batı ülkeleri bu alanda oldukça mesafeler katetmişlerdir. Örneğin, Boston Bilim Müzesi 1830 yılında kurulmuş, 1948 yılında yeniden düzenlenmiş ve 1951 yılında resmen açılmıştır. Bu müze bütün bilimleri bir çatı altında toplayan ilk müzedir. Müzenin 14 bin kademkarelik (1 kademkare: 0,0929m) fuar alanı mevcuttur. Bilimsel eğitimde resmi olmayan (gayri resmi) bir öncü olarak belirtilen bu bilim müzesi, her yıl çocuklar ve büyüklerden oluşan 1.7 milyondan fazla kimseyi cezbederek Boston'a daha fazla kültürel çekicilik kazandırmıştır. Müzenin görev raporu ise şöyledir: "Araştırma ve sorgulama yoluyla ilgiyi teşvik etmek, bilgi ve eğitim vermek, öğrenim yapan insan yoğunluğunun artmasını sağlamak, İnsanların etkin bir vatandaşlık ve ömür boyu öğrenmeyi ve bilgilenmeyi ilerleterek teknoloji ve bilimin geçmişini anlamalarını sağlamak İçin ilgi uyandırmaktır" (Boston Museum of Science, 2000:3). Müzenin; bilim tiyatrosu gösterileri, hayvan yaşam tiyatrosu, planetaryumu (takım yıldız haritası), lokantaları, kafeteryaları, galoxy kafesi, satış reyonları, engelliler için kabartma panoları, yabancı dil rehberleri ve yılda 600'den fazla geçici sergileriyle komple bir müze olduğu söylenebilir.

Türkiye'de de günümüzde bu anlamda müze oluşturma girişimleri çok olmasa da iyi niyetli girişimler de yok değildir. Örneğin, TCDD Açık Hava Buharlı Lokomotif Müzesi bunlardan biri sayılabilir. Batıdakilerle kıyaslandığında bilim müzeleri, Türkiye'de sayılarının geliştirilmesi zorunlu olan müzeler arasındadır.

H-Planetaryumlar: Bilim müzeleri içerisine dahil edilebilecek içeriklere sahiptirler. İçerik olarak, gökyüzünün sanal ortamda canlandırılması söz konusudur. "Planetaryumlarda öğrencilere tamamıyla serbest olarak katılımın olabileceği galaksi, yıldız kümeleri, astrofizik, astronomi tarihi, gök mekaniği gibi dersler verilir. Ayrıca onun konuları arasında astronomiyi gözleme, güneş sisteminin yaşı, galaksinin, evrenin ve uzayın derinliklerini araştırma inceleme vardır. Bu derslerin amacı astronomi konusunda ilgiyi sürdürmek ve bu konudaki becerileri ortaya çıkartmaktır" (Subramanian, 1977:51). Planetaryumlar bilim müzelerinden bağımsız olabildiği gibi, Boston Bilim Müzesi'nde (ABD'de) olduğu gibi bilim müzeleri içinde de yer alabilirler.

Bu müze türü çok yaygın değildir ve Türkiye'de de bir örneği yoktur. Bu tür müzeler genel olarak tabii ilimler müzeleri içerisinde de yer almaktadırlar. Bunun örnekleri Amerika'da görülmektedir.

I-Endüstri Müzeleri: "Endüstri, maden kaynaklarıyla çeşitli enerji kaynaklarının işlenmesini ve hayvansal, bitkisel ya da madeni hammaddelerin mamul madde durumuna getirilmesini amaçlayan iktisadi etkinliklerle, bu etkinliklerde kullanılan araçların tümüne denilmektedir" (Uygur, 2002:41).

Endüstri müzeleri medeniyetin temsilcileri olup bütün teknolojileri içine alır. Fabrikalar, santraller vb. bu müze türüne girer. Amaçları, ilgili buldukları bilim kollarının öğretimine ve personellerinin yetiştirilmesine yardım ederek, araştırma, inceleme ve gözlem becerilerini yükseltmektir.

Bu tür müzeler, endüstriyel mirası korumakla birlikte endüstrinin gelişmesine de imkan hazırlarlar. Amerika'da, Fransa'da, Avusturya'da, İngiltere'de, Brezilya'da bu tür müzeler kapsamlı olarak varlığını sürdürürken ülkemizde de Rahmi Koç Müzesi buna örnek olarak verilebilir. 1994 yılında Rahmi Koç (Sanayi ve Teknik) Müzesi'nin birinci katında çeşitli buhar makineleri, modelleri, lokomotifler, ikinci katında naglvasyon ve astronomi ile ilgili aletler, eski hesap makineleri ve telekomünikasyon ile ilgili araçlar sergilenmektedir. Bodrum katında uçak modelleri, mekanik aletler ve ait katında da bir lokanta vardır. Türkiye'de bu yöndeki eserlerin veya ürünlerin çoğu müze dışı etkinliklerde kullanılmaktadır. Bu anlamda hem özel sektör, hem de KİT'ler (Kamu İktisadi Teşekkülleri) bu işe el atarak bünyelerinde endüstri müzeleri

oluşturarak hem geçmişin bilgi deneyimlerini korumak, hem de eğitim amaçlı olarak kullanılabilir.

İ-Ekonomüzeler: İçerik olarak ekomüzelere yaklaşan bu müzeler, koruma, araştırma, sergilemenin yanı sıra ticari faaliyet de gösterirler. Endüstrileşme karşısında hızla gerileyen geleneksel üretim metotlarının tanıtıldığı, uygulama yoluyla canlı tutulmaya çalışıldığı ekonomüzeier kapsamında tarım ve zanaat gibi konular ele alınır. Elma, çikolata, cam üfleme teknikleri vb. (Madran, 1999:10).

2-Bağlı Oldukları Kurumlara Göre Müzeler

Devlet müzeleri, yerel yönetim müzeleri, üniversite müzeleri, askeri müzeler, bağımsız ya da özel müzeler, ticari amaçlı kuruluş müzeleri bu müze türleri içinde sayılabilir.

A-Devlet Müzeleri: Devlete ait olan bu müzeler, korunması gerekli eski eserleri korumak ve değerlendirmek amacıyla kurulmuşlardır. Türkiye'de bu müzelerin büyük bölümü Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğundadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kuruluş amacı ise şu şekilde belirlenmiştir: Kültür ve Turizm Bakanlığı 16.4.2003 tarih ve 4848 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulmuştur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevlerinin bir kısmı ise şunlardır:

a. Milli, manevi, tarihi, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle milli bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak,

b. Tarihi ve kültürel varlıkları korumak.

Bakanlıklara bağlı bazı müzeler devlet müzeleri dahilindedir. Bunlar, Savunma Bakanlığı'na bağlı askeri müzeler, Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı DDY müzeleri, Kültür Bakanlığı bünyesindeki arkeoloji müzeleri, Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı vb. müzeler devlet müzeleri arasındadır. Yurtdışında Fransa'da Louvre, Rusya'da Hermitage bu tür müzelerdir.

(http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=47840).

B-Belediye Müzeleri: Ortak amaçları genellikle halka hizmettir. Devlet tarafından desteklenebilir ve denetlenebilir. ABD'de New York The Metropolitan Art Museum, Brooklyn Museum bu türdür. Türkiye'de İstanbul Belediyesi'ne bağlı "Atatürk İnkılap Müzesi, Tefik Fikret Aşyan Müzesi (1945), İstanbul Şehir Müzesi (1945), Tanzimat Müzesi (İhlamur Köşkleri), Belediye Müzesi"Taşova Belediyesi Müzesi, Alpaslan Belediyesi Müzesi (Amasya), bu tür müzelerdendir. Son zamanlarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Karikatür ve Mizah, itfaiye ve Şehir Müzesi de görülmektedir.

C-Özel Müzeler: Koleksiyonlarının yönetimi özel kişilere bağlı müzelerdir. Ancak devlet kuruluşları tarafından denetlenebilen müzelerdir. Türkiye'de bu anlamda ilk müze 1980 yılında Sadberk Hanım adına kurulmuştur. Daha sonra buna Basın Müzesi, Sait Faik Abasıyanık Müzesi, Sabancı Müzesi dahil olmuştur. Günümüzde bu sayı her geçen gün daha da artmaktadır.

Özel müzeler, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de müzeciliğin ve müze eğitiminin gelişmesine çok önemli katkıları olan müzelerdir. Örneğin Sadberk Hanım

Müzesi, yapısı, etkinlikleri, koleksiyonları bakımından ödül almış bir müzedir. Faaliyetleri, devlete ait olan müzelere göre daha etkili ve bilimseldir. Yine Sabancı Müzesi, yapmış olduğu eğitici etkinliklerle kendisini isbat eden müzelerden biridir. 1998'de Sabancı Üniversitesi'nin kırk dokuz yıl süreyle kullanımına verilmiş tarihi yapı, içindeki değerli eserler ve bahçesiyle birlikte kapılarını Haziran 2002'de Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi olarak ziyarete açmıştır. Sabancı Müzesi genel olarak koleksiyonlarına göre bir sanat müzesi sayılabilir. Sabancı Müzesi müdürü Balcıoğlu'nun (2002:62) belirttiğine göre müzenin amacı, "ulusal kültürümüzün korunması için eğitim ve uygulama çalışmalarına önderlik etmek, onu evrensel boyutta yorumlayan yurt ve dünya kuruluşlarıyla işbirliği yaparak tüm kültürleri kucaklayan bir ortam yaratmaktır. Bizim buradaki amacımız eğitim programlarına ağırlık vermektir". Ayrıca müzenin eğitim programının düzenli yürüyebilmesi için okullarla önceden görüşülüyor ve bir günde en fazla 200 kişi kabul ediliyor. Kabul edilen bu öğrenciler de 30 kişilik gruplara ayrılıyor ve eğitim buna göre yapılıyor.

Görüldüğü gibi özel müzelerimiz batıdaki örneklerini aratmayacak düzenlemeler yapmakta ve müze eğitiminin amacına ulaşmasına hizmet etmektedirler.

D-Vakıf Müzeleri: Kültür varlıklarını koruma amacıyla kurulmuşlardır. Türk Vakıf Hat Sanatı Müzesi (1969), Erzurum Çifte Minareli Medrese, İstanbul-Halı Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi (1979), İstanbul Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi (1967) bu türdendir. Türk Vakıf Hat Sanatı Müzesi'nin koleksiyonlarında tezhipli Kuranlar, levhalar, padişah yazıları, Sakal-ı Şerif ve Muhafazaları ile ünlü hattatlarımızdan Hafız Osman, Mustafa İzzet Efendi gibi hattatların eserleri yer almaktadır.

İstanbul Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi için Saraçhanebaşı'ndaki Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesinin medrese ve dersane odalarından yararlanılmıştır. Külliyenin medrese odalarında Selçuklu ve Osmanlı dönemi Türk mimari elemanlarından çeşitli örnekler yer almaktadır. Özellikle de tuğlalar, çiniler ve ölçü aletleri koleksiyonları müzenin önemini arttırmaktadır (Gerçek, 1999:455).

E-Eğitim Kuruluşlarına, Üniversitelere Bağlı Müzeler: Eğitim, araştırma ve inceleme amaçlı kurulmuş müzelerdir. Bu tip müzeler, üniversiteden ortaöğretim kademelerine kadar her kurumda bulunabilir. Müzelerin verimli olabilmesi için uzman personel, nitelikli bir mekan ve müze pedagoglarının olması gerekir. Türkiye'de Ankara Üniversitesi Oyuncak Müzesi, Gazi Üniversitesi Müzesi, Mesleki Eğitim Fakültesi Müzesi, Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Müzesi ile ODTÜ Arkeoloji Müzesi, Hacettepe Üniversitesi Mehmet Akif Ersoy (Müze) Evi, Trakya Üniversitesi II. Beyazıt Sağlık Müzesi, İstanbul Üniversitesine bağlı İstanbul Tıp Tarihi ve Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Gevher Nesibe Dar-ül Şifası Tıp Tarihi Müzesi (Kayseri) bu tür müzelere örnek olarak verilebilir. Ayrıca MEB Fen Lisesine bağlı Erzurum 23 Temmuz Kongre Salonu Müzesi ortaöğretim kurumuna bağlı bir müze olması bakımından önemlidir.

Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Müzesi, 2 bin objeden oluşan küçük bir müzedir. Müze, herhangi bir görevli bulunmama ile birlikte, halk bilimi yüksek lisans öğrencileri tarafından dönüşümlü olarak gönüllük esasına göre yaşatılmaya çalışılmaktadır. Müzede bir anı defteri vardır. Müzeyi gezenler isterlerse anı defterine bir şeyler yazabilir ve bu anı defterine yazılanlar, müze için bir tercüman olmaktadır. Bu müze, gerçekte üniversitede Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezinin kurulmasını müteakiben, bu merkezin biryan faaliyeti olarak düşünülmüştür. Müze, internet ortamında da yer almaktadır. Müzeye alınan her obje, nerede, nasıl ve kim tarafından yapılmış, kim getirmiş bütün bu süreçleri arşivlenerek görsel ve işitsel belge olarak kullanılmaktadır.

(<http://www.ilet.gazi.edu.tr/gazete.php?islem=detay&id=411>, 2005).

Ankara Üniversitesi'ne bağlı olan "Oyuncak Müzesi" 1990'da kurulmuştur. Müze, ard arda kurulan üç kuruluşu müteakiben oluşturulmuştur. Bu kurumlardan Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi 1994'te, Müze Eğitimi Anabilim Dalı 1997'de kurulmuştur. Oyuncak Müzesi'nin temel amacı çocuk oyuncaklarını ve oyun araçlarını toplamak, korumak, yeni kuşaklara aktarmak ve tanıtmaktır. Müze Eğitimi Anabilim Dalı'nın amacı müzelerde görev yapacak eğitim uzmanlarını -yüksek lisans düzeyinde- yetiştirmek, müze eğitimi alanında araştırma ve yayın yapmak, bilimsel etkinlikler düzenlemektir. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM) ise, Ankara Üniversitesinin beş fakültesinin on iki bölümünden seçilen üyelerle oluşan disiplinler arası bir kuruluştur. Dolayısıyla merkezin çalışmalarına psikologlar, sosyologlar, antropologlar, tarihçiler, eğitimciler katkıda bulunmaktadır.

ODTÜ Müzesi, üniversite arazisindeki alanda yer alan arkeolojik bulguların belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla başlanmış ve günümüze değin sürdürülmüştür. Bir yandan ören yerlerinin tespit çalışmaları yürütülürken, öte yandan antik yerleşmelerin özelliklerini anlamaya yönelik Ahlatlıbel, Yalıncağ ve Koçumbeli gibi alanlarda kazılar gerçekleştirilmiştir. 1962-1968 yılları arasında gerek arazisi içindeki ören yerlerinin, gerekse Ankara Ovası'ndaki Frig tümülüslerinin, ODTÜ'nün de desteği ile sürdürülen kazı çalışmalarında elde edilen buluntuların korunması ve sergilenmesi amacıyla, Prof. Dr. Kemal Kurdaş'ın ODTÜ bünyesinde bir müze kurulması düşüncesi 1969 yılında gerçekleştirilmiştir. ODTÜ Müzesi, ülkemizdeki ilk üniversite müzesidir. Bugün birçok üniversitemizde arkeoloji bölümleri olmasına karşın, konusundaki tek örnek olma özelliğini sürdürmektedir. Arazisindeki arkeolojik değerlerden oluşan müzesi ile yurt dışındaki üniversite müzeleri arasında da ayrı bir yeri vardır. ODTÜ Müzesi'nin üç sergi mekanı bulunmaktadır. Birinci katta etnografik eserlerle Frig nekropolü buluntuları, asma katta ise Yalıncağ ve Koçumbeli buluntuları sergilenmektedir. Müze giriş katı da, sergi salonu, idari büro, depo ve servis mekanlarına ayrılmıştır.

ODTÜ Müzesinde ayrıca etnografik halk el sanatları örneklerinden oluşan bir koleksiyon bulunmaktadır. Çoğunluğu Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümünce bağışlanan bu koleksiyonda, ahşap pencere, kapı, kapı kilitleri, matkap, kilim, bakır kaplar gibi eserler yer almaktadır. Ayrıca ODTÜ Müzesinde, satın alınmış kimi eserlere de yer verilmektedir. Roma Dönemi cam eserleri ve Hellenistik Lekythos bunlar arasında sayılabilir.

(http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?belgeno=47840, 2005).

D-Askeri Müzeler: Askeri müzeler Şapolyo'ya (1936:105) göre üç şekilde eşya toplarlar: Birincisi tarihi bir olaya ait olması, ikincisi askeri bir alet olup sanat değeri yüksek olması, üçüncüsü askeri aletlerin gelişim aşamalarını göstermesi. Bunların dışında askeri eserler sadece o ülkenin aletlerinden oluşmayabilir. Yapılan savaşlar sonucunda başka ülkelerden kalma savaş aletleri de askeri müzenin koleksiyonunu oluşturabilirler. Askeri müzeler bir milletin kahramanlıklarını, fedakarlıklarını göstererek milli gururu yükselten müzelerden biri olarak kabul edilmektedir.

Askeri müzeler Türkiye'de ilk olarak Aya irinli'de 1726 kurulmaya başlanarak kurumsallaşmış en eski müzelerdir. Genel olarak bu müzeler Türk ordusunun tarihini gösterirler. Aynı zamanda Milli Mücadele tarihini de yansıtır. En iyi askeri müze İstanbul Askerî Müzesi'dir (1959). İstanbul askeri müzesi dünyada sayılı müzeler arasındadır. Müzede, Mehter takımları, Halic'e çekilen zincirlerden parçalar, Osmanlı sancak ve bayrakları, çeşitli tüfekler, Yeniçeri ve Nizam-ı Cedid giyimleri, çadırlar, yağlı boya tablolar ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili eserler mevcuttur. M.S.B.'na bağlı Uçak Müzesi, İstanbul Havacılık (1971) Müzesi, Devlet Mezarlığı Müzesi de bu tür müzeler içerisine girer.

3-Hizmet Alanlarına Göre Müzeler

Bu tür müzeler, ulusal, bölgesel ve yerel müzeler olarak üçe ayrılabilir.

1-Bölge Müzeleri: Genelde nüfus dağılımına göre biçimlenir. Bölge, taşra, merkez müzeleri ya da kırsal, bölgesel, ulusal müzeler diye tanımlanırlar. Yeri neresi olursa olsun, büyük bir şehirden uzakta olan bir müze, bölge müzesiolarak kabul edilir. Ancak asıl bölge müzesi, büyük bir merkezden uzakta bulunan, tamamen coğrafik bölgesel ya da yöresel konularla ilgili bulunan müzedir. Bölge müzesi, insanlara gezdikleri yer hakkında sistematik bilgi vermek durumundadır (Erbay, 1992:51).

Bölge müzelerini, etnografik ve ihtisas müzelerinden ayırmak güçtür. Özellikle İngiltere, Hollanda, Fransa ve İskandinav memleketlerinde bir çok bölge müzesi çoğu kez açık hava müzesi olarak tanımlanırlar. Açık hava müzeleri üç kısımda toplanabilirler: kırsal açık hava müzesi (köy vb), bölgesel açık hava müzesi (belli bir bölgenin kültürünü aktarır) ve ulusal açık hava müzeleri (bir milletin kültürünü yansıtır) (Erbay, 1992:52). Bu müzelerin amaçları arasında farklı millet, toplum, bölge kültürleri arasında birbirine saygıyı geliştirme gibi amaçlar vardır. Türkiye'de Efes ve Bergama Açık Hava Müzeleri bu tür müzelere örnek olarak verilebilir (Fotoğraf 3).

2-Halk Müzeleri: Bu tür müzeler genel olarak 19. asırda gelişmiş, buldukları ülkenin etnografyasında milli veya bölge müzelerinde yer alırlar. Çoğu zaman bağımsız olmazlar. Bunların bir kısmı etnografya müzeleri ile birleşmişlerdir.

Geçen asrın ikinci yarısında İsveç, Norveç ve Danimarka'da ard arda doğan halk müzelerinin en önemli amacı, halka kendini ve geçmişini tanıtmaktır. İlk halk müzelerini kuranlar klasik müze bilginleri değildir, İsveç'deki Skansen Müzesi'nin babası Arthur Hazelius, Norveç Folkemuseum'un kurucusu Moltke Noe ve Danimarka Halk Müzesinin temelini atan Bernard Olsen arkeoloji ve kültür tarihiyle uğraşan insanlardı. Halk müzeleri hem maddi kültür belgelerini, hem de geçmişi yaşanan günlere bağlayan ata hatıralarının canlı örneklerini, izlerini barındırırlar (Koşay, 1974:130).

Bu tür müzeleri gezmek için bir rehber gereksinim duyulmaz. Çünkü içinde barındırdıkları eserler zaten içinde yaşadıkları ve geçmişte atalarının ürettiği kültür ürünleridir. Yani eserlere çok yabancı değildir. Bu tür müzeleri her kesimden insanlar ziyaret edebilirler. Çünkü özel bir kesime hitap etmekten öte her insana hitap eden bir koleksiyonu sunarlar.

Halk müzeleri bir bina içerisinde yer alabileceği gibi bir ev, bir kasaba veya bir çiftlik de olabilir. Ülkemizde bu tür müze tipine örnek olarak Safranboiu Evleri verilebilir (Fotoğraf 4). Bu müze türü ile ilgili çok daha fazla potansiyeli olan ülkemizde, halk müzesi olabilecek farklı örneklerle de ihtiyaç vardır.

3-Ekomüze: Bir bölgede halkın katılımıyla, bir yörenin ve bağlı yaşam biçimlerinin araştırılması, korunması, kültürel ve doğal varlıkların değerlendirilmesi etkinliklerini kalıcı olarak sağlayan bir müze türüdür (Madran, 1999:9). Ekomüzeler aslında bir sergileme aracı olmaktan ziyade bir yaşam biçiminin sahiplenilmesine ve varlığını sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanında katılımın esas alındığı kültürel ve sosyal etkinliklerin gelişmesi için yapılan bir kurum gibidir. Bu müzelere bazen "toplum müzeleri" dendiği de görülmektedir. Koşay (1974:133-135) toplum müzesi fikrinin "Türk Halk Müzesi" olarak daha 1970'de Türk halkı için gereğini şöyle açıklamıştır: "Yirmi milyonluk Türk halkının kendi müzesini kurması gereklidir. Bu müzenin konusu birinci derecede, cihan tarihinde büyük faktör olan Türk milletinin kendisini, onun maddî ve manevî kültürünü, hayatını ve yaptığı büyük işleri tanıtmak olacaktır. Kurulacak "halk müzesi" için bir çiftlik yerinin tahsis edilmesi,

burada sokaklar oluşturulması, bu sokaklarda yaşamış insanların doğal bir şekilde canlandırılması ve burada bireyi ilgilendiren ve o ana kadar kullanılan araç-gereçlerin sergilenmesi, ilan olunan saatlerde halk müzesi kahvehanesinde halk sazi çalınması, meddahların gösterilerinin seyredilmesi, Karagöz ve ortaoyunu gösterilmesi gibi etkinlikler bu müzenin temelleri sayılabilir".

Ekomüze, sosyal çevrenin dekoratif bir yapımı değildir. O, çevrenin aynasıdır. Onun ilgileri geleceğe ve sadece sonucu olan geçmişteki çalışmalara yayılır. Ekomüzeler geleneksel müzelerin aksine anıtsal, yaratıcı ve dinamikler. Ekomüzelerin genel olarak hizmet ettikleri bölgeye göre müzeler kapsamına girdiği söylenebilir.

4-Hizmet Ettikleri Topluma Yönelik Müzeler

Bu tür müze sınıflandırması içerisinde eğitici, uzmanlaşmış ve genel toplum müzeleri dahil edilebilir.

A-Uzmanlık Müzeleri: Bu müze türleri genel olarak diğer müze türleri içerisinde sokulabilirse de belli alanlarda yoğunlaştıklarından ayrı anlamlandırmaları daha faydalı olacaktır. Bu anlamda Sağlık Bakanlığı'na bağlı Sağlık Müzesi, Oyuncak Müzesi (Ankara) (Fotoğraf 5), Karikatür Müzesi (İstanbul) örnek olarak verilebilir. Ancak bu müzeleri diğer müze türleri içerisinde göstermek de mümkündür. Örneğin Kar'a (1999:260) göre karikatür müzelerini "sanat müzeleri" sınıfına sokmak mümkündür. Yine ona göre karikatür müzeleri geçmişi yansıtırken, günümüz ile karşılaştırma olanağı sağlayarak birer eğitim ve araştırma merkezi konumundadırlar. Yine aynı anlamda oyuncak müzelerinin de endüstri müzeleri içinde yer alması doğaldır. Çünkü oyuncaklar çoğunlukla -özellikle de son yıllarda- makinelerle üretilmektedir. Kaldı ki bu alanda müzesi olan ülkelerde makine üretimi oyuncaklarla, elle üretilenler ayrı sergilenmektedir. Batılı ülkelerde Onur'un (1999:19) yaptığı incelemelere göre "Oyuncak müzeleri genel olarak sanayi ürünü oyuncaklara yer verirken halkın ürettiği geleneksel oyuncaklar ise etnografya müzelerinin oyuncak bölümünde yer almaktadır".

B-Çocuk Sanat ve Gençlik Müzeleri: Gelişmiş ülkelerde çok çeşitli müzeler vardır, bunlardan biri ülkemizdeki Devlet Resim ve Heykel Müzelerinin benzerleri olan sanat müzeleridir. Geçen yüzyılın son dönemlerinde bu müzelere sadece çocuk ve gençlere yönelik açılan müzeler de eklenmiştir. Örneğin Boston, Manhattan, Indianapolis, Houston Çocuk Müzeleri ve Arizona Çocuk ve Gençlik Sanat Müzesi gibi. Çocuk ve Gençlik Müzeleri, eğitim amaçlı olarak çocuklara ve yetişkinlere hitap eden müzelerdir. Bağımsız olarak kuruldukları gibi, başka müzelerin içerisinde de yer alabilirler. Bu müzelerde deneyimli pedagogların olması müzenin hedefleri açısından son derece önemlidir. Bu tür müzelerde diğer müzelerden farklı olarak gençlerin müze koleksiyonlarının dizayn edilmesinde katkıları beklenir. Ayrıca bu müzelerde öğrencilerin eserlere dokunabilecekleri ve rahat çalışabilecekleri eğitim amaçlı atölyelerin kurulması gerekir. Bu da o müzelerin belli bir alanda eğitim rolünü üstlenen "eğitici müzeler" içerisinde olduğunu gösterir.

Amerika'daki sanat ve çocuk müzeleri gerek bölge, gerekse tüm ülke yüzeyine yayılmış okullara yönelik özel gezilerin hazırlanması için "yardımlaşma" ve daha da yaygın olarak "işbirliği" temeline oturtulmuş etkinlikler gerçekleştirmektedirler. Öğretmenlere ve öğrencilere destek ve yardımcı olacak, onların müze öncesi ve sonrası ihtiyaçlarını giderecek yayınlar, posterler, video teypler, slaytlar ve diğer sınıf materyallerini sağlamaktadırlar. Sanatın okul programlarında ana dersler arasına girmesine paralel olarak, müfredat programlarında müze kaynaklı konuları destekleyici işbirliğini de oluşturmaktadırlar. Bu alanda, Los Angeles'ta bulunan ve J.Paul Getty tarafından kurulan "Getty Vakfı" ve "Getty Center", bünyesinde yer alan müze, eğitim ve araştırma merkezi ve kütüphaneyle oldukça etkili olmaktadır. Vakıf,

lisans ve lisansüstü öğrencilerine, kültürel kurumlarda, sergi organizatörleriyle (küratör), sanat eseri onarımcılarıyla (konservatör), müze eğitimcileriyle, sergi tasarımcılarıyla ve diğerleriyle yan yana ve ilk elden deneyimler kazanmaları için burslar vermektedir.

Çocuklara ve ailelere yönelik özel turlar düzenlemenin ötesinde müzeler, çocuk sergileri için ayrı mekanlar oluşturmaktadır. Bu özel salonlarda, plastik sanatlara ilişkin etkinliklerin yanı sıra, öğretici (didaktik) sergilere yer verilmektedir. Bu tip sergiler için öğretici bir araç olarak etkileşimli video ve bilgisayar programları yaygın halde kullanılmaktadır.

Amerika müzelerinde çocuklar için öngörülen programların sağlamlığı ve sürekliliği, müzelerin bir eğitsel kurum olma misyonunu desteklemektedir. Okul ve toplumla işbirliği yoluyla bugün müzeler, "duvarsız sınıfın önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Arizona Çocuk ve Gençlik Sanat Müzesi'nin (Arizona Museum for Youth-A Fine Arts Center For Children) kuruluşuna ilişkin ilk düşünce, okullarda verilenin ötesinde çocuklar için ihtiyaç duyulan sanat eğitimini karşılamaya yönelik olarak, bir grup Arizona yurttaşı tarafından ortaya atılmıştır. 1978 yılında, uzun ve yoğun araştırmalar sonunda müze, halk destekli bir organizasyon, bir şirket haline getirilmiştir. 1981 yılında yapılan bir bağış desteğiyle geçici küçük bir mekanda ilk "etkin gözlem" sergisini sunmuştur. Bu ilk etkinlikle, sanat eserlerinin sergilenmesiyle bağlantılı katılımcı etkinliklere başlanılmıştır. Kuruluşunda ve gelişmesinde büyük emeği geçenlerin başında olan müze müdürü Barbara Meyerson, tüm Arizona eyaletinde 15 binden fazla izleyicinin müzenin ilk beş sergisi için düzenlenen turlara katıldıklarını ifade etmektedir. Müze geçici yerinden, eski bir supermarket olan 17 bin metrekarelik kendi yerine 1983 yılında taşınmış ve 1987'de Mesa Kenti'nin kar amacı gütmeyen bir kamu ve özel girişimi olma özelliği ile faaliyetlerini sürdürmüştür. Arizona Çocuk ve Gençlik Sanat Müzesi açılışından itibaren binlerce ziyaretçisine sanatı izlemenin ve algılamanın zevkini sunmaktadır. Her yıl 60 binden fazla çocuk ve aileleri müzeyi gezmekte ve etkinliklere katılmaktadırlar. 1989'da USA Today Weekend dergisi müzeyi ülkede çocuklar için "sanatı en etkili sunan" kuruluş olarak belirlemiş; 1994'de de Disney grubunun çıkardığı Family Fun Dergisi müzeyi Amerika'da ailelere yönelik "hayran olunan" altı müzeden biri olarak seçmiştir. Arizona Çocuk ve Gençlik Sanat Müzesi bugün hala Amerika Birleşik Devletlerinin ilk ve tek çocuk sanat müzesi olma özelliğini sürdürmektedir.

Müzenin sanat eğitimine katkısı, misyonunun önemli bir parçasıdır. Tam zamanlı çalışanlara ek olarak 13 "müze eğitimcisi" ve galeride "etkin gözlem" turlarına katkı yapan yeteri kadar yarı zamanlı elemanlar çalıştırılmaktadır. Resmi okul turlarında bu görevliler, bir sınıfın gezi zamanının yaklaşık üçte birini sanat eserleriyle ilgili konuşmaya; diğer üçte birini bir sanat eserini anlamayı ve takdir etmeyi geliştirmek için galeri etkinlikleri yapmaya ya da sanat eserlerini gruplaştırmaya; son üçte birlik bölümünü de müzedeki sanat uygulama odasında bir sanatsal çalışma yapmaya ayırmaktadır. Müze eğitimcileri çeşitli mesleki alanlardan gelmektedirler. Bazıları öğretmenlerden bazıları da hala öğrenenlerden oluşmaktadır. Bazıları sanat tarihçiler, bazıları aktörler ya da sanatçılardır. Fakat tamamı genç insanlara yönelik hizmete ve yaratıcı ruhun geliştirilmesine inanmış olarak, sanat eğitiminin değerine yönelik ortak sorumluluğu paylaşırlar. Hafta sonu derslerinde (workshoplarda) çocuklar, sanat yaparak ve birbirlerinin düşüncelerini etkileyip değiştirmek yoluyla algısal yeteneklerini geliştirmeleri için teşvik edilirler.

Yardımlaşma ve işbirliğini, bir sanat projesini basitçe yaratmayı, bir sanat projesini basitçe yaratmayı, kişileri

bir araya getiren ilişkiler oluşturmayı önemsemiş olacaklar ki, müze yetkilileri, uygulama çalışmalarının çoğunu çocuklara ve ailelerine doğru yönlendirmişlerdir. VWorkshoplarda (sanat odaları) 4-12 yaş grubu çocuklara ve ailelerine yönelik onlarca değişik sanatsal uygulama etkinlikleri düzenleyen Arizona Çocuk ve Gençlik Müzesi, bu sanatsal uygulamaları alanının uzmanı sanatçıların öğretmenliğiyle gerçekleştirmektedir.

Bir gün kendi ülkemizde görmeyi arzuladığımız çocuk sanat müzeleri, insanımıza estetik davranışlar kazandıracak sanat eğitime, daha çocukluk yaşlarında katkı yapacaktır. Bireylerin sanata, sanatçıya, sanat eserine saygıyı daha küçük yaşta öğrenmeleri, sanatsal yetenek ve yaratıcılıklarının ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi, duygulu, nazik ve zevkli birer yurttaş olmaları gerçek anlamda verilecek sanat eğitimiyle mümkün olacaktır. Bu amacı gerçekleştirmede okulların ve sanat kurumlarının yanı sıra müzeler de etkili olmaktadır. Türkiye'de açılacak bir Çocuk Sanat Müzesi böylesine bir hedefe ulaşmada şüphesiz etkili olacaktır.

5-Koleksiyonlarını Sergiledikleri Mekanlarına Göre Müzeler

Geleneksel, açık hava ve anıt müze örnekleri bu tür müze sınıflamasının arasındadır.

A-Açık Hava Müzeleri: Genellikle eserlerin açık havada sergilendiği müzelerdir. Bu müze türü; kırsal açık hava müzeleri (köy, kasaba), bölgesel açık hava müzeleri (belli bir bölgenin halk kültürünü yansıtan) ve ulusal açık hava müzeleri (bir ulusun kültürünü yansıtan) olarak üçe ayrılır. Bu müzeler kaybolmaya yüz tutmuş olan kültürel maddi değerlerin yaşatılmasına, uluslar arasındaki kültürel değerlerin farklılıklarının karşılaştırılmasına ve çokkültürlülüğün bir zenginlik olarak kabul edilmesine imkan sağlarlar. İlk açık hava müzesinin temeli 1891 yılında İsveç'te atılmıştır. Türkiye'de ise Nemrut (Adıyaman), Bergama, Kapadokya, Hisarüstü Sergüş Müzesi, Truva (Çanakkale), Göreme, Karatepe (Osmaniye), Boğazköy ve Alacahöyük (Çorum), Bitlis Ahlat (Eski Ahlat), Sandıklı Hüdaverdi (Afyon) açık hava müzeleri bu müze türüne girer (Fotoğraf 6,7,8).

Açık hava müzelerinin mutlaka milli etnografya ile ilgili olması gerekmez de, hakikatte bunlardan birçoğu bu saha ile meşgul olmaktadır. Bu durum, bu müzeleri ilgilendiren ağır unsurların uzun mesafelere nakli hususunda karşılaşılan mali ve teknik güçlüklerle izah edilebilir. Ancak açık hava müzeleri sadece bu şekilde oluşmaz. Mesela arkeoloji açık hava müzeleri vardır ve bu müzelerde prehistorik meskenler, çok defa asıl yerlerinde olmak üzere düzenlenir (Riviere,1962:107).

B-Anıt Müzeler: Mimari ve tarihi yönünden değerli olan yapıların müze olarak tahsis edilmesiyle oluşan müzelerdir. Bu bakımdan mimarisi ve içindeki süslemeleriyle önem kazanmış ve değerli bulunan kimi yapılar müze olarak değerlendirilir. Camii, kilise, kale, sur, anıt, tapınak vb. yapıların müzeye çevrilmesiyle oluşturulur. Bu anlamda Türkiye'de Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Ayasofya Camii, Anıtkabir, Çanakkale Şehitler Anıtı, Kariye Camii gibi yapılar bu tür müzelerdendir.

C-Müze Evler: Tarihi, mimarisi ve içindeki değerler dolayısıyla korunması gereken konak ve evlerdir. Birgi'deki Çakırağa Konağı, Yozgat Nizamoglu Konağı, Eskişehir Osmanlı Evi, Amasya Haznedarlar Konağı, Sheakspear'in Doğduğu Ev (Fotoğraf 9) vb. evler ve konaklar bu tür müzelerdendir.

Yukarıda açıkladığımız müze türlerine ilave olarak kısmen Türkiye'ye has bazı müze türleri de vardır. Bu müze türlerine genel anlamda İşlevlerine Göre Farklı Müze Türleri demek mümkündür.

6-İşlevlerine Göre Farklı Müzeler

Yukarıda yapılan sınıflamaların dışında gelişen farklı tür müze örnekleri de vardır. Bunlar, Atatürk (Müze) Evleri, tek kişilik veya nesneyi konu alan müzeler, devrim müzeleri, sanal müzelerdir.

A-Tek Kişilik veya Bir Nesneyi Konu Alan Müzeler: Bir tek nesneyi ve özelliklerini kapsayan müzeler olarak tanımlanabilir. Bir tek nesneyi konu alan müze türüne Bursa'daki Orman Müzesi örnek olarak verilebilir.

B-Atatürk (Müze) Evleri: Atatürk Müzeleri genellikle "Atatürk Evleri" olarak da bilinmektedir. Atatürk Müzeleri, Atatürk'ün yaşadığı süre içerisinde oturduğu, bir süre ikamet ettiği, savaş yıllarında "karargah" olarak kullandığı, gezilerinde konuk olduğu, arkadaşları ile toplantılar yaptığı, dinlendiği, çalıştığı evler, köşkler, saraylar ve resmi yapılarıdır. Bu yapıların bir kısmı dışarıda olmakla birlikte çoğu Türkiye içerisinde. Yurtdışındaki Atatürk Müzelerine örnek olarak, bugünde ziyarete açık olan, Selanik'teki Atatürk (Müze) Evi verilebilir. Türkiye'de de çoğunluğu ev olmak üzere, köşkler, saraylar olmak üzere bazı Atatürk Müzeleri Etnografya Müzeleri ile birlikte isimlendirilerek açılmışlardır. Mesela Denizli Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi, İçel Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi, Rize Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi, Sivas Kongre Binası ve Etnografya Müzesi, Akşehir Atatürk ve Etnografya Müzesi bu şekilde adlandırılan Atatürk Müzelerine örnek olarak verilebilir. Günümüzde hemen her ilimizde ve birçok ilçemizde Atatürk Müzeleri kurulmuş ve itina ile korunmaktadır. Örneğin Kayseri ve Trabzon Atatürk Müze Evleri gibi..

Atatürk'ün ölümünden sonra ebedi ikametgahı olacak olan Anıtkabir ve Atatürk Müzesi 1960 yılında, Misak-ı Milli Kulesi ile İnkılap Kulesi arasındaki revaklı bölümde açılmıştır. Müzeye Misak-ı Milli kulesinden girilir. Müze vitrinlerinde Atatürk'ün resmi ve sivil giyim eşyaları, Atatürk'e çeşitli kurum ve şahısların verdiği değerli hediyeler, Atatürk'ün şahsına ait ve kullandığı eşyalar, hatıralar, belgeler, aldığı madalyalar, kendisine hediye edilen kılıçlar, şiltler, albümler, fotoğraflar vb. yer alır. Yine burada inkılap Kulesi'nde 1967 yılında Atatürk Kütüphanesi açılmıştır. Atatürk Kütüphanesi'nde, Çankaya Köşkü'nden getirilmiş, Atatürk'e ait, Atatürk'ün okuduğu, araştırmalar yaptığı 3113 kitap bulunmaktadır. Bu kitaplar arasında Atatürk'ün el yazısı notları, işaretleri bulunur. Bu yönü ile kütüphane eşsiz belgeler arşivi olma niteliği taşır (Önder, 1970:144-145).

Atatürk Müzelerinin koleksiyonlarını genel olarak Atatürk'ün kullandığı her türlü eşyalar, çeşitli yerlerde çekilmiş fotoğrafları, kitapları ile müzenin bulunduğu yörenin tipik olarak sahip olduğu etnografik ürünler oluşturmaktadır.

Devrim Müzeleri: Devrim müzelerinin kapsamı diğer müzelerden farklıdır. Diğer müzelerde eserler nesnel bir haide gözler önüne serilirken, devrim müzelerinde öznedir. Asıl amaç nesne değil, amaçtır. Vurgu amaca yapılıdır. Devrim müzeleri, içinde barındırdıkları nesnelere bakımından da diğer müzelerden farklıdır. Devrim müzelerinde fotoğraf agrandismanı, maket, fotomontaj, gazete koleksiyonları, grafikler, afişler, müzikler, müzenin koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Müzenin duvarlarını fotoğraflar süslerken, koridorları kahramanların maketleri veya binaların maketleri ile süslenirken, aynı zamanda ulusal müzikler çalmaktadır (Şapolyo,1936:106).

D-Sanal Müzeler: Günümüzün vazgeçilmez iletişim araçlarından biri olan internet, her alanda olduğu gibi müzeler ve müze eğitimi alanında da kendisini hissettirmektedir. İnternet, bireyler arasında bilgileri karşılıklı paylaşma ortamı

yaratması ve diğer kullanıcılar ile fikirlerini tartışma ve istedikleri konuda araştırma yapma imkanı sağlaması, farklı bölgelerdeki insanlarla iletişimi meydana getirmesi, sınırsız bir zaman sürecinde bilgilere ulaşımı hızlandırması ve kolaylaştırması bakımlarından çok etkilidir.

İnternet eğitimciler, eğitim ortamları ve müzeler için vazgeçilmez bir araç olmalıdır. Çünkü internet, eğitimciler ve eğitim ortamları için önemli bir kaynak, müzeler için kendilerini daha iyi tanıtabilecekleri bir araç olabilir. Müzeler bu sayede insanları müzeye çekebilirler. Müzeleri tanımayan, müzelerin yerlerini ve aktiviteilerini bilmeyen bireyler böylece aydınlatılabilir. Müzeler interneti tanıtım amaçlı kullanma dışında, yaygın bir eğitim aracı olarak da kullanabilirler.

İnternet, müzeye gelemeyen, ama eserlere ulaşmak isteyen bireylere erişim imkanı hazırlar. Eğitimciler gidilmesi güç olan müzelere ulaşılabilmesi ve öğrencilerin araştırmalara teşvik edilmesi için interneti bir bilgiye erişim aracı olarak kullanabilir.

Ayrıca derslerde öğrenme düzeyleri farklı olan öğrencilerin seviyelerini ve anlama düzeylerini belli bir noktaya getirmek için de internet kullanılabilir. Diğer taraftan İnternet sayesinde, öğrenciler kendi kendilerine derslerini tamamlayabilir veya anlamadıkları yerleri tekrar edebilirler.

Sanal ortamda sergilenen eserler sanat (resim) eğitimi açısından büyük avantajlar sağlar. Örneğin farklı kültür ve medeniyet eserlerini internet sayesinde izleyen, onun hakkında bilgi edinme fırsatını yakalayan öğrenciler görsel ve bilişsel yeteneklerini geliştirebilirler. Öğrenciler aynı olmayan kültür ve medeniyet eserlerini izleyerek aralarındaki benzerlik ve farklılıkları görebilir, böylece eleştirel ve estetik yetileri de gelişebilir.

İnternetin bir başka avantajı ise kültürler ve medeniyetler arası etkileşimi hızlandırması ve insanların birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamasıdır. Ayrıca öğretmen ve öğrencilerin kaynak bulma sıkıntılarını büyük oranda gidermiş olacaktır. Özsoy'un (2002b:65) yaptığı bir araştırmaya göre, yüksek lisans yapan resim öğretmenlerine internet yoluyla yabancı müzeler incelettirilmiş ve inceledikleri müzeleri ve düşüncelerini aktarmaları istenmiştir, incelemeler sonucunda öğretmenlerin bu müzelerdeki özellikle eğitim etkinliklerine dikkat ettiklerini ve zengin bir kaynak elde ettiklerini; bu kaynak ve eğitim yöntemlerini kendilerinin de öğrencilerine uygulayabileceklerini belirttikleri saptanmıştır.

ABD'de müzecilik alanında müzelerin hem tanıtımını yapmak, hem araştırmalara imkan sağlamak, hem de müze eğitimini geniş kitlelere ulaştırmak için iletişim teknolojilerinin yeteri derecede kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir, örneğin son yıllarda internet aracılığıyla sergiler dahi düzenlenebilmektedir. Philadelphia Sanat Müzesi, koleksiyonlarında bulundurduğu Brancusi eserlerini internet yoluyla sergilemeye başlamıştır. Gerçek bir müzeyi andıran üç boyutlu sergide izleyiciler, Brancusi'nin heykellerini değişik açılardan görme fırsatını bulmuşlardır (Inel, 1998:29). Bunun yanı sıra birçok müzenin, koleksiyonlarından eserleri, eğitim etkinliklerini ve müze ile bilgileri internet ortamında izleyicileri ile paylaştıkları gözlenmektedir.

Son yıllarda Türkiye'de sanal müze sitelerinin kurulduğu görülmektedir. Bunlara Eczacıbaşı Sanal Müzesi, Kuşadası Sanal Müzesi, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, Selçuk-Efes Müzesi Web Sitesi, Kültür Bakanlığı'na bağlı Adıyaman, Karaman, Antalya ve Ankara Resim-Heykel Müzesi, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Müzeler örnek olarak verilebilir. Ayrıca bu anlamda İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ne ait bir web sitesi kurulmuş ve internet kullanılmaya başlanmıştır (mediaccess.msu.edu.tr/services/irhm-2.5/IRHM-2.5.html). Site, (JPEG) formatında 269 yağlı boya resmin yer aldığı, dünyada sergilenen ilk

interaktif manzara formatını (Quick Time Virtual Reality) kullanan sitelerden biridir (Atagök, 2001:42).

Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi sitesinde, Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenen eserler görebileceği gibi site, eserler hakkında detaylı bilgi vermesi nedeniyle çok da faydalıdır. Ayrıca, sayfalardaki "Java Versiyonu" yazısına tıklandığında, fotoğraf üzerinde eserlerin tanımları görülebilir (<http://www.sadberkhanimmuzesi.org.tr/2003>).

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Müzeler Sitesinden, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı müzelerin genel bilgilerine ve sergilenen eserlerin resimlerine ulaşabilir (<http://www.kultur.gov.tr/bakanlik/b-anit.html>).

Selçuk-Efes Müzesi Web Sitesi, müze ve sergilediği eserler hakkında bilgi aktarmaktadır (<http://168.144.62.140/img/museum/muze.html>).

Müzeler günümüzün en popüler iletişim ve bilişim kaynağı olan web sitelerini ve onları ulaştıran bilgisayarları da kullanarak kültür ve sanata katkı yapmaktadır. Yine bu yolla öğrencilere ve öğretmenlere sanat eğitimi konusunda yardımcı olmaktadır. Sanal müzeler özellikle müzesi veya farklı müze türleri olmayan kentlerde, bilgiyi elde etme ve onları eğitim amacıyla kullanma açısından son derece önemli bir kaynağı oluşturmaktadırlar.